

Grenzen aan de gastvrijheid?

De protestantse gemeente is klein en grijs; ze leeft, net als heel het eiland, van de gasten van de wal. Omdat het eiland als het ware uitnodigt tot contemplatie en bezinning, mede door de prachtige natuur vlak om het dorp en de kerk heen, worden vele bezoekers gestimuleerd tot allerlei meditatieve activiteiten en oude en nieuwe vormen van spiritualiteit. Er is een grote diversiteit onder de bezoekers van de kerkdiensten, van mensen die geen zondag overslaan tot hen die voor het eerst in dertig jaar de eredienst bezoeken. De fysieke afstand tot het dagelijkse leven ‘aan de wal’ schept kennelijk een geestelijke ruimte, die tot nieuw perspectief en heroverweging van traditionele vanzelfsprekendheden kan leiden. Zo vindt hier uitwisseling plaats in oecumenische verband tussen mensen die ‘thuis’ nauwelijks buiten hun eigen kring komen.

‘Gastvrijheid’ is in de afgelopen jaren een sleutelwoord geworden in mijn theologie, mede onder invloed van mijn docent Jan Hendriks. Langs die weg zoek ik naar nieuwe vormen van contact met mensen die weinig met de kerk (meer) hebben. ‘Missie door onvoorwaardelijke dienstbaarheid’, zo zou ik mijn ideaal kunnen samenvatten, waarbij missie nadrukkelijk iets anders is dan een ledenwerfactie voor de kerk. Op dit punt verstonen en verstaan de gemeente en ik elkaar heel goed, al vanaf de eerste contacten in het beroepingswerk, zes jaar geleden. Gastvrijheid is hier meer dan een visie op papier, het is dagelijkse praktijk.

Hoe onvoorwaardelijk kan dienstbaarheid zijn?

De laatste tijd loop ik echter tegen de grenzen aan van de gastvrijheid en blijkt de dienstbaarheid waartoe ik in staat ben, toch niet onvoorwaardelijk te zijn. Het is zeker waar dat er tegenwoordig veel ‘zoekers-naar-zin’ zijn, maar aanzienlijk is ook het aantal van hen die menen die zin al gevonden te hebben en die enthousiast op zoek zijn naar een platform om hun ontdekking aan de wereld te verkondigen; een soort missionarissen dus.

Enkele jaren geleden kwam er een mevrouw regelmatig in onze kerk, bijna elke zondag waarop zij op het eiland was. Op een gegeven moment stelde ze voor om samen een meditatiesamenkomst te beleggen, waaraan zij van haar kant graag vanuit een bepaalde boeddhistische traditie vorm zou willen geven. Met een zekere reserve ging de kerkenraad ermee akkoord om hiervoor het kerkgebouw ter beschikking te stellen. Op de eerste bijeenkomst kwamen ruim twintig eilanders en gasten af, deels leden van een plaatselijke yogagroep. In nagesprekken kwam naar voren dat de mensen de geleide meditatie als goed, maar erg strak geregisseerd hadden ervaren. Een beetje losheid en humor zou welkom geweest zijn.

In het samen doorpraten over deze ervaringen en over onze eigen indrukken werd het plan geboren om op gezette tijden zo’n samenkomst te houden, afhankelijk van de dagen dat de betrokken mevrouw op het eiland zou zijn.

De tweede bijeenkomst was op een Nieuwjaarsdag; we kondigden die aan met het volgende bericht in het kerkblad:

AANDACHTSMEDITATIE, zondag 1 januari 2012 van 19.30 uur tot 20.30 uur

THEMA : Loslaten en opnieuw beginnen

Voor ieder die stil wil staan bij zijn intenties en voornemens voor het nieuwe jaar.

Hoe kan ‘aandacht’ helpen om los te laten en opnieuw te beginnen? Kort ingeleid door beide begeleiders, vervolgens geleide- en stille aandachtsmeditatie, daarna gelegenheid tot gesprek. Kopje thee tot slot.

Loslaten van wat ons dierbaar is, is niet gemakkelijk. Maar wie het proces aan durft te gaan om stap voor stap te leren in bewuste aandacht aanwezig te zijn bij verlies en pijn, kan leren loslaten. Evenzeer leidt het bewust aandacht geven aan de schoonheid en de vreugde van ieder moment, tot het ervaren van de alledaagse wonderen van het leven. De blauwe lucht, het adembenemend mooi wad, de zee, de medemensen, ze zijn er om niet. Het oefenen van aandachtig zijn kan ons helpen los te laten en met nieuwe intenties het jaar in te gaan. Je kunt er iedere dag weer opnieuw mee beginnen. Gedachteloos doorhollen is geen leven.

Deze tweede was echter meteen ook de laatste bijeenkomst. Mij stond bij de samenwerking voor ogen dat we gezamenlijk de schatten van de boeddhistische en de christelijke traditie zouden verkennen om te zien hoe moderne mensen daarmee hun voordeel kunnen doen.

Die wederzijdsheid bleek echter niet de motivatie van mijn partner in dezen; zij wenste in feite enkel een podium om de leer van Thich Nhat Hanh te verspreiden. Ik vond hierin te weinig terug van mezelf en van onze christelijke bronnen om met overtuiging opnieuw bij de kerkenraad te pleiten voor belangeloze terbeschikkingstelling van het kerkgebouw (en omdat de raad over de kerk gaat, gebeurde dat dus ook niet meer). We hebben er nog wel over gecorrespondeerd, maar zijn elkaar niet nader gekomen. Af en toe, eigenlijk alleen op Oudejaarsavond, zie ik de betrokken mevrouw nog in de kerk. Het experiment is overigens niet formeel beëindigd; we houden beiden een klein lijntje open. Maar in de praktijk lijkt het initiatief doodgebloed te zijn.

Vragen

De persoonlijke vraag die me bezig blijft houden is: had dit anders kunnen of moeten gaan? Was het met meer inzet of dienstbaarheid van mijn kant wel mogelijk geweest tot een voor alle betrokkenen zinvolle samenwerking te komen?

Een tweede vraag is meer algemeen: mag je een oecumenische instelling eisen van mensen die, met welk motief dan ook, toenadering tot ‘de kerk’ zoeken?

Een derde vraag is deze: is betekenisvolle dienstverlening zonder voorwaarden mogelijk? Of is de enige begaanbare weg gelegen in het over en weer helder aangeven van de motieven, doelen en belangen en dus ook van de grenzen? <

Waddenveerboot bij Ameland >

‘Nee, niet nog meer dienstbaarheid!’

Beste predikant,

Dank voor je casus. Je beschrijft helder het dilemma en eerlijk de knoop waar je mee zit nadat de kerkenraad een besluit genomen heeft. De beschrijving van je (grenzen van) gastvrijheid geeft me aanleiding tot twee bespiegelingen, de eerste over gastvrijheid, de tweede over de gastheer/gastvrouw.

Gasten en vrijheid

Gastvrijheid is voor jou een sleutelwoord. Reden voor mij om er bij stil te staan. Goed beschouwd is het een raar woord. Als we van iemand zeggen dat hij schuldenvrij is, bedoelen we dat hij geen schulden heeft. Als we iemand gastvrij noemen, bedoelen we niet dat hij geen gasten heeft. Maar wat bedoelen we wel? Gastvrijheid is een eigenschap. We noemen iemand gastvrij, die de vrijheid heeft om gastvrijheid aan een ander te verlenen. Het is dus de vrijheid van de een om vrijheid aan een ander te geven. Dat klinkt mooi, maar maakt het niet makkelijker. Want is gastvrijheid dan de eigenschap om de eigen vrijheid weg te geven aan een ander? Dat zou het einde van de eigen vrijheid betekenen, einde van de gastvrijheid. Dat kan niet de bedoeling zijn.

Reden om bij het woord vrijheid stil te staan. Ooit leerde ik, dat het woord vrijheid naar twee kanten wijst: vrij zijn van en vrij zijn om. Dat onderscheid kan behulpzaam zijn om inzicht te krijgen in de aard van gastvrijheid. De eigenschap gastvrij-zijn heeft evident van doen met de vrijheid om gasten te ontvangen. Degene die gastvrij is, beschikt over een innerlijke gesteldheid én over externe voorzieningen (een huis, slaapplek, eten en drinken) om gasten te ontvangen.

Gaat gastvrijheid dan niet over de vrijheid van de gasten? Jawel, de gastvrijheid van de gastheer zorgt er voor dat de gasten vrij zijn van zorgen over hun dagelijkse behoeften. Dat wordt goed weergegeven met het Engelse woord hospitality, de gastgever zorgt voor het welzijn van de gasten. Gastvrijheid genieten wil dus niet zeggen dat de gast de vrijheid krijgt om onbelemmerd zijn of haar gang te gaan, zijn of haar wil aan de gastgever op te leggen. We noemen dat: misbruik maken van gastvrijheid. Wie zich als gastgever niet meer vrij voelt in het eigen huis, is niet langer in staat belangeloos te zorgen voor het welzijn van de gasten. Het Duitse woord Gastfreundschaft is mij daarom liever dan ons woord gastvrijheid, omdat in het Duits duidelijk wordt dat het om een vriendschapsrelatie gaat, een relatie van twee gelijkwaardige partners die zowel de eigen als elkaars grenzen respecteren.

Op grond hiervan geef ik je in overweging nog eens stil te staan bij jouw invulling van het woord gastvrijheid zoals je dat doet met de woorden ‘missie door onvoorwaardelijke dienstbaarheid’. Onvoorwaardelijke dienstbaarheid is een term die gebruikt wordt in de presentietheorie van Andries Baart, een concept voor de doordenking van de pastoraal-diaconale praktijk in achterstandsituaties.

Dat concept kan, denk ik, niet zomaar overgeplant worden op een benadering van gemeenteopbouw als missionaire presentie. Ik vermoed dat alle mensen in jouw dorp, die leven van de gastvrijheid van het eiland, je zullen zeggen dat hun gastvrijheid geen onvoorwaardelijke dienstbaarheid betreft. De gasten op het eiland krijgen niet de vrijheid om ongehinderd hun gang te gaan. Voor gasten gelden regels voor goed gedrag en er is politie die allen die menen de vrijheid te hebben om te doen en te laten waar ze zin in hebben in de kraag grijpt. Op je eerste vraag antwoord ik dus: nee, niet nog meer dienstbaarheid!

Wie de eigen grenzen niet kan bewaken, moet zich niet met gasten inlaten. De eigenaar van het huis bepaalt de regels die er gelden. Als de gast die regels niet wil respecteren, vervalt de zorgplicht die met gastvrijheid is gegeven. Als het de gast niet zint, moet hij of zij op zoek naar een andere herberg.

Presentie als christelijke gemeente

Het tweede punt van overweging betreft de vraag wie de eigenaar is van het dilemma dat je schetst. Wie is gastheer of gastvrouw? Je bent daar in je beschrijving dubbel over. Eerst gaat het over jouw sleutelwoord en jouw invulling daarvan, alsmede over het feit dat jij tegen de grenzen aanloopt. Maar in de casus is het jouw kerkenraad die met een zekere reserve akkoord ging om het kerkgebouw beschikbaar te stellen voor de door jou en je gast beoogde meditatiesamenkomst.

Je besluit na de eerste keer met je gast meer bijeenkomsten te beleggen, ‘afhankelijk (sic. hgd) van haar aanwezigheid op het eiland’. In de tweede bijeenkomst vind je te weinig terug ‘van jezelf en van onze christelijke bronnen om met overtuiging opnieuw bij de kerkenraad te pleiten voor belangenloze beschikbaarstelling van het kerkgebouw’. Dat gaat dus weer over jou. Maar ten slotte draait het toch om de kerkenraad: ‘omdat de kerkenraad over de kerk gaat, gebeurde dat (het vrijgeven van het kerkgebouw – HGD) dus niet meer’. Uit dit laatste citaat maak ik op, dat jij je dilemma aan de kerkenraad hebt voorgelegd, op zo’n manier, dat die zich gesterkt voelde in de reserve die ze had, toen jij de eerste keer vroeg het kerkgebouw ter beschikking te stellen.

De casus gaat dus ook over jouw rol als predikant. Jouw streven naar onvoorwaardelijke gastvrijheid is geen persoonlijk streven, maar het streven van een ambtsdrager, die opereert vanuit en met instemming van een kerkenraad, namens een gemeente. De casus gaat daarom niet over het beschikbaar stellen van het kerkgebouw, als betreft het de gratis verhuur aan twee personen, die samen een meditatieavond willen beleggen, nee, het gaat om de presentie van de gemeente als christelijke gemeente op het eiland. Jij hebt in die presentie wel een voortrekkersrol, maar ook in de rol blijf je vertegenwoordiger van je gemeente en haar missie.

Over die missie van de gemeente schrijf je niet. Je volstaat met de mededeling, dat gemeente en jij elkaar heel goed verstaan als het gaat om gastvrijheid, de ‘dagelijkse praktijk’ op het eiland. Zijn de gemeente en jij het ook eens over jouw ideaal ‘missie door onvoorwaardelijke dienstbaarheid’? De kerkenraad ging bij jouw eerste verzoek akkoord ‘met een zekere reserve’. Toch geen onvoorwaardelijke dienstbaarheid? Of is er reden met kerkenraad en gemeente nog eens goed na te denken over de betekenis van het begrip gastvrijheid?

Gedachten bij jouw vragen

Tot slot over de vragen die je aan het eind stelt. Wat betreft je eerste vraag: zinvolle samenwerking is alleen mogelijk bij gelijkwaardigheid van partners. Meer dienstbaarheid van jouw kant zou geleid hebben tot een mate van zelfopoffering. Als persoon kun je daarvoor kiezen, als ambtsdrager kun je daarvoor worden vrijgesteld, maar als predikant staat het je niet vrij de missie van de gemeente op te offeren. Terecht heb je de kerkenraad deelgenoot gemaakt van je teleurstelling en de kerkenraad heeft je terecht gesteund in je voorstel om niet verder te gaan met deze partner.

Vervolgens vraag je of je/we een oecumenische instelling mogen eisen van mensen die ‘met welk motief dan ook toenadering tot ‘de kerk’ zoeken’. Crux in je vraag is natuurlijk de toevoeging ‘met welk motief ook’. Je zou het zo kunnen zeggen: de christelijke gemeente heet iedereen van harte welkom onder haar dak op voorwaarde dat de gasten haar de vrijheid laten om voluit gastvrouw te kunnen zijn. Iedereen is welkom, iedereen mag meedoen, de toets ligt in de vraag of de gemeente zich in haar zelfverstaan als christelijke gemeente trouw kan blijven.

Ten slotte: ja, betekenisvolle dienstverlening zonder voorwaarden is mogelijk. Ik heb al eerder gerefereerd aan de presentietheorie van Andries Baart. Maar dit concept moet niet vermengd worden met het concept van de gemeente als herberg, want dat holt de gastvrijheid van de herbergier uit.

Ik hoop je hiermee van dienst te zijn geweest. Graag tot nadere gedachtewisseling bereid.

Hartelijke groet en veel vreugde met de gemeente als herberg op jullie eiland.

Harm Dane

*Harm (dr. H.G.) Dane was tot voor kort studie-
secretaris bij het Protestants Centrum voor
Toerusting en Opleiding en beleidsmedewerker
van het Expertisecentrum van de Diensten-
organisatie van de Protestantse Kerk in
Nederland.
boswdane@xs4all.nl*